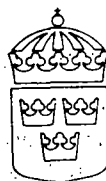

Arbetsmarknadsutskottets yttrande

1988/89:AU2y

Föräldraledighet

1988/89
AU2y

Till socialförsäkringsutskottet

Socialförsäkringsutskottet har berett arbetsmarknadsutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 1988/89:69 om utbyggnad av föräldraförsäkringen och förstärkt föräldraledighet i vad avser bilaga 2 om ändring i lagen (1978:410) om rätt till ledighet för vård av barn m.m. jämte tre med anledning härav väckta motioner.

Under allmänna motionstiden 1989 har därjämte väckts fem till arbetsmarknadsutskottet remitterade motioner om föräldraledighet, nämligen 1988/89:A704 av Kersti Johansson och Rosa Östh (båda c), 1988/89:A705 av Anita Persson och Birthe Sörestedt (båda s), 1988/89:A730 av Daniel Tarschys och Charlotte Branting (båda fp), 1988/89:A731 av Bengt Westberg m.fl. (fp) samt 1988/89:A741 av Karl Hagström (s). Med överlämnande av dessa motioner får utskottet anföra följande.

Inledning

Föräldraledighetslagen ger arbetstagare rätt till ledighet i deras egenskap av föräldrar eller därmed likställda vårdnadshavare. Ledigheten kan tas ut dels som hel ledighet tills barnet har fyllt ett och halvt år, dels som förkortning av arbetstiden till tre fjärdedelar av normal arbetstid ("6 timmars arbetsdag"). Rätten till förkortad arbetstid gäller tills barnet har fyllt åtta år eller har avslutat sitt första skolår. Kvinnor har vidare rätt till ledighet viss tid före och efter en förlossning och är berättigade till ledighet för amning.

Dessutom ger lagen rätt till ledighet för den tid under vilken arbetstagaren har rätt till föräldrapenningförmåner enligt lagen om allmän försäkring. Detta innebär bl.a. att om föräldrapenningen byggs ut så ökar rätten till ledighet. Möjligheterna att ta ut föräldrapenning som hel, halv eller fjärdedels föräldrapenning ger motsvarande möjligheter att variera ledighetsuttaget.

De aktuella regeringsförslagen i proposition 69 går inte in på ledighetsrättens omfattning utan gäller hur den dagliga föräldraledigheten, dvs. förkortningen av arbetstiden, skall förläggas och förfarandet då arbetsgivaren och arbetstagaren inte är överens om hur denna ledighet skall förläggas. Detta har föranlett förslag i ett par av motionerna som i övrigt särskilt gäller ledighetsrättens omfattning.

Regeringen föreslår att antalet tillåtna ledighetsperioder under ett kalenderår vidgas från två till tre (6 §). Utan arbetstagarens samtycke skall den dagliga ledigheten inte få delas upp, utan den skall i så fall förläggas antingen till arbetsdagens början eller dess slut (8 § andra stycket). Utskottet tillstyrker förslagen. Frågan om uppdelning av den dagliga ledigheten mot arbetstagarens vilja har utskottet tidigare behandlat i betänkandet AU 1985/86:5 (s. 15).

I de fall arbetsgivaren och arbetstagaren inte kommer överens om hur den dagliga ledigheten skall förläggas utan förläggningen bestäms ensidigt av arbetsgivaren är det endast arbetstagaren som behöver underrättas om beslutet. Regeringen föreslår att arbetsgivaren i sådana fall skall vara skyldig att underrätta även arbetstagarens fackliga organisation om sitt beslut (8 § tredje stycket). Underrättelseskyldigheten föreslås bli skadeståndssanktionerad (13 §).

Kjell Johansson (fp) yrkar i motion 1988/89:Sf10 att regeringens förslag skall avslås i denna del.

Syftet med den föreslagna tilläggsbestämmelsen i 8 § är att ge de fackliga organisationerna bättre möjligheter att stödja medlemmarna när de får problem med förläggningen av föräldraledigheten. En av orsakerna till att stödet uteblir är enligt propositionen att arbetstagaren uppfattar sin begäran om ledighet som en personlig angelägenhet snarare än en facklig och att organisationerna därför inte får kännedom om förekommande problem.

Det är vidare att märka att den underrättelseskyldighet som förordades i den departementspromemoria som ligger till grund för regeringens förslag (DsA 1987:6) gick längre. I promemorian föreslogs nämligen att arbetsgivaren skulle ha sakliga skäl för sitt beslut och på begäran redovisa dem skriftligt. Därmed öppnades möjlighet för arbetstagaren och den fackliga organisationen att som en sista utväg påkalla domstolsprövning av ledighetens förläggning. Dessa förslag i departementspromemorian fullföljs dock inte i propositionen. Den avvägning av arbetstagar- och arbetsgivarintressena som innefattas i regeringens ställningstagande på denna punkt godtas av utskottet, som alltså tillstyrker lagförslaget i motsvarande delar och samtidigt avstyrker motion Sf10.

Ledighetsrätten

Som ovan nämnts ger föräldraledighetslagen rätt till hel ledighet tills barnet har fyllt ett och ett halvt år. Rätten till förkortad arbetstid gäller tills barnet har fyllt åtta år.

Kersti Johansson och Rosa Östh (båda c) i motion 1988/89:A704 och Daniel Tarschys och Charlotte Branting (båda fp) i motion 1988/89:A730 yrkar att rätten till hel ledighet skall förlängas tills barnet har fyllt tre år. Samma motionärer yrkar vidare liksom Anita Persson och Birthe Sörestedt (båda s) i motion 1988/89:A705 att rätten till förkortad arbetstid skall utsträckas att gälla tills barnet har fyllt tolv år.

Motsvarande yrkanden har återkommande behandlats av arbetsmarknadsutskottet, senast i betänkandena AU 1987/88:5 och 20. Utskottet har i

dessa sammanhang ställt sig avvisande till tanken att förlänga den obetalda ledigheten. Utbyggnaden av föräldraförsäkringen enligt regeringens förslag i den föreliggande propositionen kommer som tidigare sagts att vidga rätten till föräldraledighet med ekonomisk kompensation. Utskottet anser med hänsyn härtill att riksdagen inte har anledning att frångå sina tidigare ställningstaganden utan avstyrker därmed de förevarande motionerna.

Arbetstid mellan trekvartstid och heltid

Föräldraledighetslagens bestämmelser om rätt till förkortad arbetstid innebär att arbetstagaren har att välja mellan att antingen arbeta på heltid eller på tre fjärdedelstid. I det här sammanhanget bortses från möjligheten att arbeta på halvtid under den tid då arbetstagaren uppbär halv föräldrapenning. Det finns enligt lagen inte någon rätt för arbetstagaren att begära en förkortning av arbetstiden som ligger mellan tre fjärdedels arbetstid och hel arbetstid, t.ex. fyra femtedelar av den normala arbetstiden. I propositionen diskuteras en ökad valfrihet i detta hänseende, men något förslag härom läggs inte fram. Folkpartiet föreslår däremot i motion 1988/89:A731 att det införs möjlighet till en valfri förkortning av arbetstiden ned till tre fjärdedelar av arbetstiden.

Motionsyrkandet överensstämmer med vad som har förordats i den tidigare nämnda departementspromemorian. I propositionen invänds att ledighet mellan trekvartstid och heltid redan förekommer genom överenskommelser, antingen i kollektivavtal eller direkt mellan arbetsgivare och arbetstagare. Valfriheten ökar vidare genom föräldraförsäkringens utbyggnad och den ovan redovisade utvidgningen av antalet ledighetsperioder. Fördelarna för arbetstagarna av en ökad valfrihet, sägs vidare i propositionen, får vägas mot olägenheterna för arbetsgivarna i personalplaneringen. Frågan hur ledighetsreglerna framdeles bäst skall samordnas med föräldraförsäkringens bestämmelser bör ytterligare analyseras och den ökade valfriheten i fråga om arbetstider belysas närmare innan förändringar föreslås. Utskottet delar denna uppfattning och avstyrker därför motionens yrkande om en lagändring på denna punkt.

Lagförslaget i återstående del

Återstående del av det aktuella lagförslaget från regeringen (rubrik, ingress och ikraftträdandebestämmelse) lämnas av utskottet utan erinran.

Skydd mot omplacering m.m.

I motion 1988/89:A741 föreslår Karl Hagström (s) en undersökning som skall belysa föräldrars möjligheter att utnyttja rätten till ledighet. Som exempel på frågor för undersökningen anger motionären hur arbetstider, lön och karriär påverkas och om det finns utsagda eller ousagda påtryckningar att inte ta ut ledighet.

Såsom sägs i propositionen (s. 21) har arbetslivscentrum beviljats medel från arbetsmiljöfonden för en treårig studie av hur föräldraledighetslagen tolkas och tillämpas av de lokala parterna på arbetsmarknaden och av enskilda anställda. Detta är ett arbete som pågår. Därmed får syftet med

motionen anses vara tillgodosett, och densamma påkallar inte någon riksdagens åtgärd. 1988/89:AU2y

Stockholm den 16 februari 1989

På arbetsmarknadsutskottets vägnar

Lars Ulander

Närvarande: Lars Ulander (s), Kjell Nilsson (s), Sonja Rembo (m), Marianne Ståhlberg (s), Lahja Exner (s), Gustav Persson (s), Sten Östlund (s), Bo Nilsson (s), Charlotte Branting (fp), Kersti Johansson (c), Anna Horn af Rantzien (mp), Monica Öhman (s), Erik Holmkvist (m), Göran Engström (c), Ulf Melin (m), Sigge Godin (fp) och Karl-Erik Persson (vpk).

Avvikande meningar

1. Ledighetsperioder m.m.

Sonja Rembo (m), Charlotte Branting (fp), Kersti Johansson (c), Erik Holmkvist (m), Göran Engström (c), Ulf Melin (m) och Sigge Godin (fp) anser att den del av avsnittet Ledighetsperioder m.m. som börjar med "Syftet med" och slutar med "motion Sf10" bort ha följande lydelse:

Det aktuella regeringsförslaget innebär att om arbetsgivaren och arbetstagararen inte kommer överens om hur den dagliga ledigheten skall förläggas så skall arbetsgivarens beslut delges inte bara arbetstagararen själv utan även den lokala fackliga organisation som arbetstagararen tillhör. Detta är en tveksam ordning. Om arbetstagararen inte på eget initiativ vänder sig till sin organisation i denna sak kan det bero på att arbetstagararen mer ser den som en personlig angelägenhet än en facklig fråga.

Det är vidare så att ledighetsrätten enligt föräldraledighetslagen tillkommer arbetstagararna i lika mån utan avseende på om de tillhör en facklig organisation. Med den föreslagna regeln kommer de arbetstagarare som av skilda anledningar inte är fackligt organiserade att få en annan rättslig ställning än de som är fackligt organiserade. Detta är inte förenligt med sedvanliga rättsliga principer.

Man måste vidare ta hänsyn till en aspekt som anläggs i motion Sf10, nämligen att underrättelseskyldigheten blir en ny regel att hålla reda på i det omfattande arbetsrättsliga regelverket. Att följa detta regelverk i alla dess detaljer är redan i dag en besvärlig uppgift inte minst för de mindre företagen. För sådana företag innebär dessutom den föreslagna skadeståndssanktioneringen att de på nya grunder kan komma att ådra sig s.k. informella skadestånd, en sanktionsform som starkt kritiserats i skilda sammanhang.

På grund av det anförda anser utskottet att riksdagen bör avslå lagförslaget i denna del, dvs. i vad avser ändringarna i 8 § tredje stycket och 13 §.

Charlotte Branting (fp), Kersti Johansson (c), Göran Engström (c) och Sigge Godin (fp) anser att den del av avsnittet Ledighetsrätten som börjar med "Motsvarande yrkanden" och slutar med "förevarande motionerna" bort ha följande lydelse:

Småbarnsföräldrar har för närvarande rätt att ta ut ledighet från sina anställningar till dess barnet har uppnått en ålder av ett och ett halvt år. Många föräldrar anser att barn i ett- och tvåårsåldern bör vårdas i hemmet. Skälet är bl.a. att barn utvecklas olika och att en del mår bättre av att vistas i sin hemmiljö. Det kan också vara så att barnomsorgen är otillräckligt utbyggd i kommunen. På dessa skäl bör rätten till hel ledighet förlängas tills barnet har fyllt tre år.

Rätten till förkortad arbetstid är uppskattad och utnyttjas av många föräldrar. Alla barn är emellertid inte mogna att före tolvårsåldern klara sig själva före och efter skoldagen. Med hänsyn härtill och till att utbyggnaden av fritidshemmen fortfarande är eftersatt i många kommuner bör rätten till förkortad arbetstid utsträckas tills barnet har fyllt tolv år.

I sammanhanget kan erinras om att staten för sina tjänstemän medger hel ledighet tills barnet har fyllt tre år om det finns särskilda skäl för det. Förkortad arbetstid skall medges "i regel" tills barnet har fyllt tolv år med möjlighet att förlänga den partiella tjänstledigheten även för tid därefter (8 § tjänstledighetsförordningen 1984:111).

Utskottet anser att riksdagen bör uppdra åt regeringen att skyndsamt utarbeta förslag om lagändring i de angivna hänseendena.

Med tillstyrkan av motionerna A704 (c), A705 (s) och A730 (fp) föreslår utskottet att vad utskottet anfört ges regeringen till känna.

3. Arbetstid mellan trekvartstid och heltid

Charlotte Branting (fp) och Sigge Godin (fp) anser att den del av avsnittet Arbetstid mellan trekvartstid och heltid som börjar med "Motionsyrkandet överensstämmer" och slutar med "denna punkt" bort ha följande lydelse:

Den i motion A731 föreslagna rätten att förkorta arbetstiden ned till tre fjärdedelar av normal arbetstid överensstämmer med vad som har förordats i den departementspromemoria som propositionen utgår från. Promemorians förslag har emellertid inte förts vidare i propositionen. Det innebär att regeringen avstår från en förändring som ytterligare skulle öka valfriheten och göra det möjligt för en förälder att välja att arbeta t.ex. sju timmar om dagen om det är det för barnomsorgen och familjeekonomi mest lämpliga.

De olägenheter som kan uppstå för arbetsgivaren kan inte anses överväga de fördelar det innebär för föräldrar att på detta vis ytterligare kunna forma vardagen efter den egna familjens behov. Utskottet anser därför att motionens lagstiftningsyrkande bör bifallas.

Ledighetsrätten

Anna Horn af Rantzien (mp) anför:

Miljöpartiet har yrkat att man bör gå längre med utbyggnaden av föräldraförsäkringen än regeringen har gjort så att föräldrapenning skall kunna utges under 24 månader. Detta yrkande behandlas av socialförsäkringsutskottet. Vid bifall till miljöpartiets förslag kommer föräldraledigheten att förlängas i motsvarande mån och föräldrarna kommer därmed att få avsevärt bättre möjligheter att ta hand om vårdnaden av sina barn när de önskar göra det själva och detta är önskvärt för barnens bästa.